

მოთხრობითი ბრუნვის სწავლებისათვის

მოკლე შინაარსი

ცნობილია, რომ ქართული ზმნა ურთულესი მეტყველების ნაწილია, მრავალფეროვანი, უსაზღვრო და საინტერესო. სასწავლებლად რამდენადაც სტრუქტურულად და კონსტრუქციულად რთულია იგი, მით უფრო მარტივად შეიძლება მისი შესწავლა, რადგან თითოეულ კატეგორიას **ზმნის ფორმაში** თავისი გრამატიკული ნიშანი, აღმნიშვნელი, ანუ მარკერი გააჩნია, რაც გვაძლევს ზმნის დაშლის შესაძლებლობას შემავალ კატეგორიათა მიხედვით. სტატიის მიზანია, წარმოაჩინოს მოთხრობითი ბრუნვის ფუნქცია და პრობლემები, რომელიც ზმნის სწავლებისას იხენს თავს არაქართველთა მეტყველებასა და წერაში. ჩვენ მიერ შემოთავაზებული მეთოდი ტრადიციულია და მას ზმნაში შემავალ კატეგორიებად დაშლით სწავლების მეთოდს ეუწოდებთ. საკითხით დაინტერესება განაპირობა იმან, რომ, როგორც ცნობილია, მოთხრობითი ბრუნვა მხოლოდ იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახის ზოგიერთი წარმომადგენელი ენისათვისაა დამახასიათებელი. ინდოევროპულ ენებში ბრუნვის ეს ფორმა არ არსებობს, ამიტომაც ქართული ენის შესწავლისას უმთავრეს და ურთულეს პრობლემას მათთვის ეს ბრუნვა წარმოადგენს. სტატიაში წარმოვადგენთ ეტაპებს, რომელთა თანმიმდევრული ათვისებაც უზრუნველყოფს ზმნის სწავლებას: გარდამავლობა, პირის შეწყობა და კონსტრუქციები, სერიები და მწკრივები. როდესაც მოსწავლე სერიებსა და მწკრივებს შეისწავლის, ერთხელ კიდევ შევახსენებთ გარდამავალი ზმნის სუბიექტურ და ობიექტურ პირთა ბრუნვებს უკვე არა მხოლოდ დროთა მიხედვით, არამედ სერიებისა და მწკრივების მიხედვით, პარალელს გავავლებთ ავტორტევებთანაც.

Natela Beridze

ON TEACHING THE ERGATIVE CASE

Abstract

It is known that the Georgian verb is the most difficult part of speech. It is diverse, exciting and limitless as well. As far as it is difficult to study it structurally and constructively, the more easily it can be studied, because each category of grammatical form of the verb has its sign, indicator or a marker, which gives us the possibility to divide the verb according to categories. The

article aims to present the features and problems of the ergative case that occur in teaching the verb to non Georgians' speech and writing. The method offered by us is traditional and is called a method of teaching the verb dividing into categories. The interest to this issue is caused by the fact that, as it is known, the ergative case is characterized to some representatives of the Ibero-Caucasian language family. The ergative case does not exist in Indo-European languages. Therefore, the ergative case is the most difficult problem in learning Georgian languages.

The article deals with the stages that will support the teaching of the verb: transitivity, contributing to the person and constructions, series and screeves. When a student studies series and screeves, we will remind them once again the subjective and objective cases of transitive verbs not only according to the tenses, but according to the series and screeves to draw parallels with avto-tivs.

საკვანძო სიტყვები: ქართული ზმნა, მოთხრობითი ბრუნვა, გარდამავლობა, პირის შეწყობა და კონსტრუქციები, სერიები და მწკრივები.

Key words: Georgian verb, The Ergative Case transitivity, contributing to the person and constructions, series and screeves.

შესავალი. ქართული ენის შესწავლით დაინტერესებულთათვის დღეს უამრავი ლიტერატურა არსებობს; არსებობს ბევრი ახალი ევროპული თუ ამერიკული გამოცდილება, მაგრამ ტრადიციულიც არ უნდა დავივიწყოთ. ჩვენს უნივერსიტეტს ქართული ენის, როგორც მეორე ენის ან თუნდაც უცხო ენათა სტატუსით (უცხოელთათვის) სწავლების დიდი გამოცდილება აქვს. იყო წლები, როცა ეს გამოცდილება არ არსებობდა არა თუ ჩვენთან, არამედ მთელ საქართველოში. არ არსებობდა არც ლიტერატურა. ჩვენ როგორღაც ვახერხებდით, თანაც საკმაოდ წარმატებით, ქართული ენის სწავლებას. უპირველესად ვეყრდნობოდით ჩვენს პროფესიონალიზმს, ინტუიციას და მწირ ტექნიკურ ბაზას – უცხო ენების შესწავლისათვის გამოცემულ ორენოვან სახელმძღვანელოებს, რა თქმა უნდა, იგი ერთგვარ მიმართულებას გვაძლევდა, მაგრამ ძირითადად ჩვენ თვითონ ვახერხებდით პრობლემის გადაჭრას.

ცნობილია, რომ ქართული ზმნა ურთულესი მეტყველების ნაწილია, მრავალფეროვანი, უსაზღვრო და საინტერესო. სასწავლებლად რამდენადაც სტრუქტურულად და კონსტრუქციულად რთულია იგი, მით უფრო მარტივად შეიძლება მისი

შესწავლა, რადგან თითოეულ კატეგორიას **ზმნის ფორმაში** თავისი გრამატიკული ნიშანი, აღმნიშვნელი, ანუ მარკერი გააჩნია, რაც გვაძლევს ზმნის დაშლის შესაძლებლობას შემავალ კატეგორიათა მიხედვით.

ამჯერად, ჩვენ ყურადღებას გავამახვილებთ ზმნის კონსტრუქციაში მოთხრობითი ბრუნვის ფუნქციაზე და პრობლემებზე, რომელიც ზმნის სწავლებისას იჩენს თავს არაქართულთა მეტყველებასა და წერაში.

მეთოდი. ჩვენი უნივერსიტეტი ქართული ენის შესწავლის ტრადიციის დამკვიდრებას ჯერ კიდევ გასული საუკუნის ოთხმოდგაათიანი წლებიდან ითვლის და დღესაც წარმატებულად აგრძელებს. იგი ყოველთვის იყო პროგრესულის შემოტანისა და დამკვიდრების ინიციატორი.

ქართული ენის, როგორც მეორე ენის, სწავლებისას ჩვენ, რა თქმა უნდა, მივყვებით და აქტიურად ვიყენებთ თანამედროვე მეთოდიკას, მაგრამ არც ტრადიციულს ვივიწყებთ. ქართული ზმნის სწავლების ჩვენეული მეთოდიც ტრადიციული გახლავთ. თითქმის ორი ათეული წლის განმავლობაში ვიყენებთ ამ მეთოდს, რომელსაც ზმნაში შემავალ კატეგორიებად დაშლით სწავლების მეთოდს ვუწოდებთ. მინდა მოგახსენოთ, რომ ეს მეთოდი წარმატებულია ზმნის ნებისმიერი კატეგორიის სწავლებისას.

მსჯელობა (შედეგები). ცნობილია, რომ მოთხრობითი ბრუნვა დამახასიათებელია იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახის ზოგიერთი წარმომადგენელი ენისათვის. ინდოევროპულ ენებში ბრუნვის ეს ფორმა არ არსებობს, ამიტომაც ქართული ენის შესწავლისას უმთავრეს და უროულეს პრობლემას მათთვის ეს ბრუნვა წარმოადგენს. მით უმეტეს, რომ მოთხრობით ბრუნვაში დგას სუბიექტური პირი გარდამავალი ზმნების წარსული დროის, ანუ II სერიის ფორმებში – წყვეტილსა და II კავშირებითში ასევე ბრძანებითის ფორმებთან. სწავლება ორ ეტაპად უნდა მიმდინარეობდეს. ვიდრე გადავიდოდეთ სერიებისა და მწკრივების სწავლებაზე, სტუდენტებს უნდა გავაცნოთ, რომ ქართული ენის ზმნის სუბიექტი ზოგიერთ ზმნასთან ბრუნვაცვალებადია, ზოგთან კი არა. ამის სწავლება შესაძლებელია, როდესაც ვასწავლით ზმნის პირიანი ფორმების აგებულებას და რომელობას. კერძოდ, აგებულების მიხედვით აბსოლუტურ ზმნაში მხოლოდ ერთი პირია - ეს სუბიექტური

პირია, რომელიც ბრუნვაუცვლელია და ყოველთვის სახელობით ბრუნვაშია, გარდა ზოგიერთი ზმნისა (მედიაოქტივები).

რელატიური ზმნა ან ორპირიანია, ან სამპირიანი, რომელთაგან ერთი სუბიექტური და მეორე ობიექტური პირია, თუ ზმნა ორპირიანია; თუ სუბიექტურს ორი ობიექტური პირი ეწყობა, მაშინ ზმნა სამპირიანია. აქვე ვასწავლით გარდამავლობას, ვინაიდან ორპირიანი ზმნა შეიძლება იყოს გარდამავალიც და გარდაუვალიც.

გარდამავლობას ვასწავლით ორ ეტაპად: I ეტაპზე იმისთვის, რომ გავარკვიოთ ზმნა გარდამავალია, თუ გარდაუვალი, იგი უნდა ვცვალოთ ახლანდელი და წარსული (დასრულებული მოქმედების აღმნიშვნელი) დროის მიხედვით. ამიტომ ყურადღება უნდა გამახვილდეს კითხვაზე – I პირისთვის რა ვქენი? - რა ვქენით? II პირისთვის – რა ქენი? რა ქენით? და III პირისთვის – რა ქნა?, რა ქნეს? აქვე უნდა განიმარტოს, რომ ქართულ ენას წარსული დროს ნიუანსები გააჩნია, რომელიც მწკრივის ფორმით გადმოიცემა და რომ მას შემდეგ ისწავლიან.

კეთდება დასკვნა, რომ არსებობს გარდამავალი და გარდაუვალი ზმნები. გარდამავალია ზმნა, რომელსაც ეწყობა პირდაპირი, ანუ ბრუნვაცვალებადი ობიექტი; ასევე ბრუნვაცვალებადი სუბიექტი. გამოსარკვევად ზმნას ვცვლით ახლანდელისა და წარსული (სრული) დროის ფორმებში. ვაკვირდებით ობიექტურ პირს, თუ მან ბრუნვა შეიცვალა, ის პირდაპირია, ზმნა კი გარდამავალი; თუ ობიექტურმა პირმა ბრუნვა არ შეიცვალა, იგი ირიბია, რომელიც ყველა დროის ფორმაში მიცემით ბრუნვაში დგას, ე. ი. ზმნას არ გააჩნია პირდაპირი ობიექტი, ამიტომ ზმნა გარდაუვალია.

ამ საკითხის გარკვევის გადაწყვეტის შემდეგ შეძლებისდა მიხედვით წარმოვადგინოთ სქემა (იხ. სქემა 1) და გავაკეთოთ დასკვნები:

ქართულ ენაში ზმნა ან გარდაუვალი, ან გარდამავალია.

გარდაუვალია ზმნა, თუ მას არ შეეწყობა პირდაპირი ობიექტი, ანუ, გარდაუვალი ზმნა არის ან ერთპირიანი, ან ორპირიანი, რომელსაც გააჩნია ირიბი (ბრუნვაუცვლელი) ობიექტი მიცემით ბრუნვაში. მაგალითად: იგრიხება (რას შევბა?) ის (კაცი) – ზმნა ერთპირიანია. აქვს მხოლოდ სუბიექტური პირ (s) სახელობით ბრუნვაში. გადავიყვანოთ წარსულში (რა ქნა?) – და-ი-გრიხ-ა ის (-კაც-ი), ვნახეთ, რომ წარსულშიც სუბიექტი

სახელობით ბრუნვაშია. ვაჩვენეთ, რომ გარდაუვალი ზმნის სუბიექტური და ობიექტური პირები ბრუნვაუცვლელია.

ე-ხევა (რას შევბა?) მას ის –(კაცს ჯიბე). პირველ რიგში, უნდა გავარკვიოთ რომელია. მას – ობიექტური პირია, ის - სუბიექტური. ობიექტური პირის გასარკვევად ზმნა გადავიყვანოთ წარსულ (სრულ) დროში - რა ქნა? – გა-ე-ხ-ა მას ის = (კაც-ს ჯიბე). ჯიბე - s პირია, კაც-ს –ობიექტური. დავინახეთ, რომ ამ ზმნას შეეწყო ბრუნვაუცვლელი სუბიექტური პირი და ობიექტური პირიც, ე. ი. არ გააჩნია პირდაპირი ობიექტური პირი, ამიტომაც ზმნა გარდაუვალია. მისი კონსტრუქციაა:

$\left\{ \begin{array}{l} S - \text{სახელობითი} \\ O - \text{მიცემითი} \end{array} \right. - \text{ყველა დროის ფორმაში}$

სქემა 1

ასევე ვიქცევით გარდამავალი ზმნის გამოცნობის შემთხვევაში. თუ მოცემულ ზმნას შეეწყო **ბრუნვაცვალებადი** ობიექტი, ანუ, **პირდაპირი**, იგი გარდამავალია. გარდამავალი ზმნა აგებულების მიხედვით ან ორპირიანია, ან სამპირიანი. მაგალითად:

აგტ-აგ-ს (რას შევბა?) ის მას (კაც-ი კარ-ს), ის **სუბიექტური პირია**, დგას სახელობით ბრუნვაში; **მას – ობიექტურია**, **დგას მიცემით ბრუნვაში**; გადაგვყავს წარსულ (სრულ) ფორმაში - **რა ქნა? – და-აგტ-ა მან ის –** სუბიექტია მან, რომელმაც ბრუნვა შეიცვალა და ჩადგა მოთხრობით ბრუნვაში; ობიექტურმა პირმა შეიცვალა ბრუნვა და ჩადგა სახელობითში, მაშასადამე, ზმნას შეეწყო ბრუნვაცვალებადი ობიექტი, ანუ, პირდაპირი, ამიტომ ზმნა გარდამავალია. ამ შემთხვევაში თავი იჩინა მოთხრობითმა ბრუნვამ, რომლის სწავლებასაც ეძღვნება ჩვენი ნაშრომი. აქვე უნდა წარმოვადგინოთ ერთი საინტერესო წყება ზმნებისა, რომლებიც გარდაუვალ ზმნათა ჯგუფს მიეკუთვნებიან, მაგრამ მათი სუბიექტი ფორმაცვალებადია დროში ცვლილებისას და იმავე სურათს იმეორებს, რასაც გარდამავალი ზმნის სუბიექტი. ასეთი ზმნები აკაკი შანიძე მიაკუთვნებს საშუალ-მოქმედებით გვარს და წარმოგვიდგენს ცალკე უღლების IV ტიპის ზმნებად, ანუ სხვანაირად ეს ზმნებიც აქ

ტიური ზმნების მსგავსად ერგატიული კონსტრუქციის ზმნებს მიეკუთვნება.

დამანა მელიქიშვილი გარდამავალ ზმნებს (აკ. შანიძის მოქმედებით გვარის ზმნებს, ანუ აქტიურ ზმნებს) და საშუალო-მოქმედებითებს აერთიანებს I დიათეზაში და აღნიშნავს: „I დიათეზაში ვაერთიანებთ არასრული და სრული კონსტრუქციის აწმყოს იდენტური სტრუქტურის (მოდელის) ზმნებს - აგტოტივებსა (საშ.-მოქმ.) და აქტივებს, რომელთა MS (მორფოლოგიური სუბიექტი) ბრუნვაცვალებადია სერიების მიხედვით“ (მელიქიშვილი, 2002, 83). ერგატიული კონსტრუქციის შესახებ ვრცელ ინფორმაციებს მივაწვდით სერიებისა და მწკრივების შესწავლისას. ამ შემთხვევაში ყურადღებას გავამახვილებთ სუბიექტისა და ობიექტის ბრუნვებზე არა დროის კატეგორიის მიხედვით, არამედ სერიებისა და მწკრივის მიხედვით. ახლა კი დაუბრუნდებით II სერიას, მის მწკრივებს და ერგატიული კონსტრუქციის საკითხს.

წყვეტილის მწკრივის მაწარმოებელ სუფიქსებად სალიტერატურო ქართულში –ი და –ე, -0 ნიშნები გვხვდება. ისინი თანაბრად დაერთვის როგორც გარდამავალ, ისე გარდაუვალ ზმნებს.

წყვეტილის I-II პირის ფორმებში –I და –ე, -0 სუფიქსების გამოვლენას განაპირობებს საყრდენი მორფემის სტრუქტურა: თუ საყრდენი მორფემა მარცვლოვანია და II სერიის ფორმებში ხმოვანს კარგავს, წყვეტილი –ი ელემენტით ან უნიშნოდ იწარმოება: მო-გ-კალ-ი/მო-გ-კალ; მო-გ-ხან-ი/მო-გ-ხან; მო-გ-ჭერი-ი/მო-გ-ჭერი... მაგრამ თუ საყრდენი მორფემა მარცვლოვანია და არ კარგავს ხმოვანს, დაირთავს –ე სუფიქსს: ავაშენე, შევკავე და ვასვენე...

ძველ წერილობით ძეგლებში შედარებით ხშირია ნულსუფიქსიანი წყვეტილის ფორმები. ასეთი ზმნები თანამედროვე სამწიგნობრო ქართულში გაფორმებულია –ი სუფიქსით, რომელსაც აკ. შანიძე ნართაულ ი-ს უწოდებს. ასეთი ფორმებია: და-ვ-ძარ-ი/და-ვ-ძარ; გა-ვ-სხალ-ი/გა-ვ-სხალ; და-ვ-წან-ი//და-ვ-წან; შე-ვ-უ-კარ-ი//შე-ვ-უ-კარ; შე-მო-ვ-კარ-ი//შე-მო-ვ-კარ; და-ვ-ფალ-ი//და-ვ-ფალ და სხვა;

ენათმეცნიერებაში პოპულარულია აზრი, რომ –ი მწკრივის ნიშანი თავდაპირველად მრავლობითი რიცხვის ფორმებთან თანხმოვანგასაყარად უნდა გაჩენილიყო, შემდეგ კი მხოლობითშიც გადაჰყვა და მიიღო მარკერის (მწკრივის ნიშნის)

ფუნქცია. შემო-გ-კარ — შემოვკარ-თ — შემო-ჰ-კარ-ით, შემო-
გ-კარ-ით... (შანიძე, 1973:427; არნ. ჩიქობავა 1936:133).

II სერიის მომდევნო ერგატიული კონსტრუქციის მწკრივი II
კავშირებითია, კითხვები - რა ვქნა? რა ქნა? რა ქნა-ს? სალი-
ტერატურო ქართულში II კავშირებითის მაწარმოებელი სუ-
ფიქსებია: -**ე**, -**ა**, -**ო**. მათ გამოყენებას გასაზღვრავს:

1. წყვეტილის წარმოების ტიპი (ჩიქობავა, 1936: 139),
(შანიძე, 1973: 429).

2. საყრდენი მორფემის სტრუქტურა (გოგოლაშვილი, 2010:
403).

ქართულ სალიტერატურო ენაში II კავშირებითის ალო-
მორფების განაწილებას ძირითადად წყვეტილის ფუძე, ანუ,
საყრდენი მორფემა, განაპირობებს:

3. როცა ზმნა წყვეტილში -ი სუფიქსიანია ან უნიშნო, მა-
შინ II კავშირებითში -ა

სუფიქსი გვხვდება მწკრივის ნიშნად. მაგ: და-ვ-წვი - და-ვ-
წვა, და-ვ-ფქვი//და-ვ-ფქვ-

ა... და-ვ-ფხვენი-ი//დაფხვენა

4. -ე ნიშანი გამოვლინდება იმ ზმნებიდან, რომლებიც წყ-
ვეტილს -ო სუფიქსით აწარმოებენ. (გარდაუვალი ზმნები). ამ-
ჯერად ჩვენთვის ეს საინტერესო არ არის.

5. -ო სუფიქსი II კავშირებითის ნიშნად გამოიყენება,
როდესაც ზმნა წყვეტილის ნიშნად -ე სუფიქსს დაირთავს.

და-ვ-წვი-ე - და-ვ-წვი-ო

ვ-წვი-ე - ვ-წვი-ო

გა-ვ-პენტი-ე - გა-ვ-პენტი-ო

მედიოაქტივები: ი-ღუღ-ე - ი-ღუღ-ო

ვი-ნან-ე - ვი-ნან-ო

ვი-ვარჯიში-ე - ვი-ვარ-ჯიში-ო

ი-ვარჯიში-ე - ი-ვარ-ჯიში-ო

ი-ვარჯიში-ა - ი-ვარჯიში-ო-ს

საკითხის უკეთ წარმოჩენისთვის გთავაზობთ II სერიის
მწკრივის ფორმათა უღლების პარადიგმებს:

პარადიგმა №1

(ვაგორ-**ე**) წყვეტილი (რა ვქენი? -რა ქენი? - რა ქნა?)

(რა ვქენით? -რა ქენით? - რა ქნეს?)

<i>მხ. რიცხვი</i>	<i>მრ. რიცხვი</i>
I. გა-ფ-ა-გორ-ე	გა-ფ-ა-გორ-ეთ
II. გა-ა-გორ-ე	გა-ა-გორ-ეთ
III. გა-ა-გორ-(ე)-ა	გა-ა-გორ-ეს

პარადიგმა №2 (ე-ა-პ-ლბ)

I. და-ფ-ა-პ-ე	და-ფ-ა-პ-ეთ
II. და-ა-პ-ე	და-ა-პ-ეთ
III. და-ა-პ-ო	და-ა-პ-ეს

პარადიგმა №3 (ე-კაწრ-ჯგ)

I. გა-ფ-კაწრ-ე	გა-ფ-კაწრ-ეთ
II. გა-კაწრ-ე	გა-კაწრ-ეთ
III. გა-კაწრ-ა	გა-კაწრ-ეს

პარადიგმა №3 (ე-თლ-ღ)

I. ე-თლ-ე	ე-თლ-ეთ
II. თლ-ე	თლ-ეთ
III. თლ-ა	თლ-ეს

პარადიგმები გვაძლევს უფლებას გამოვიტანოთ შემდეგი დასკვნა: I დიათეზის, სრული კონსტრუქციის, აქტიური გვარის (მოქმედებითი გვარი), სხვადასხვა თემის ნიშნისანი ზმნათა წყვეტილის ნიშანია, მარკერია სუფიქსი – ე I და II პირში ზოგადად, როგორც მხოლოდით, ისე მრავლობით რიცხვში; III პირში იგი დაკარგულია მესამე სუბიექტური პირის ნიშნის გამო. ჩვენ შევეცადეთ შეგვექმნა წყვეტილის მწკრივის ზოგადი ფორმულა.

<i>მხ. რიცხვი</i>	<i>მრ. რიცხვი</i>
I. ე - <u>ფუძე</u> - ე	ე - <u>ფუძე</u> - ეთ
II. 0 - <u>ფუძე</u> - ე	0 - <u>ფუძე</u> - ეთ
III. 0 - <u>ფუძე</u> - ა	0 - <u>ფუძე</u> - ეს

6. თუკი ჩვენ მოვახერხებთ, ქართული ენის შესწავლით დაინტერესებულ პირს - მოსწავლეს, სტუდენტს, მოქალაქეს, დავამახსოვრებინოთ, შევასწავლოთ ამ ფორმულის არსი, მაშინ ადვილი იქნება მოთხრობითი ბრუნვის სწორი გამოყენებაც.

შემოგთავაზებთ პარადიგმას, როდესაც წყვეტილის მწკრივის საწარმოებლად თავს იჩენს სუფიქსი –ი ან 0 (ნული).

პარადიგმა №5

წყვეტილი:

მხ. რიცხვი

- I. ვ-ი-ხსენ-(ი) მე ის
- II. ი-ხსენ-(ი) შენ ის
- III. ი-ხსენ-(ა) მან ის

მრ. რიცხვი

- ვ-ი-ხსენ-ით ჩვენ ის
- ი-ხსენ-ით თქვენ ის
- ი-ხსენ-ეს მათ ის

პარადიგმა №6

მხ. რიცხვი

- I. და-ვ-ჭერ-ი მე ის
- II. და(ს)-ჭერ-ი შენ ის
- III. და-ჭრ-ა მან ის

მრ. რიცხვი

- და-ვ-ჭერ-ით ჩვენ ის
- და(ს)-ჭერ-ით თქვენ ის
- და-ჭრ-ეს მათ ის

მოცემული პარადიგმების საფუძველზე შეგვიძლია გავაკეთოთ ზოგადი ფორმულა, ერგატიული კონტრუქციის ზმნებისა, როცა წყვეტილის მწკრივის ნიშანია – ი.

მხ. რიცხვი

- I. ვ - ფუძე - ი
- II. 0 - ფუძე - ი
- III. 0 - ფუძე - ა

მრ. რიცხვი

- ვ - ფუძე - ი -თ
- 0 - ფუძე - ი-თ
- 0 - ფუძე - ეს

№6 პარადიგმის ზმნები არც თუ ისე მრავალრიცხოვანია, ამიტომ შეიძლება მათი ჩამოთვლა და დამახსოვრება. პროფ. დ. მელიქიშვილი წარმოგვიდგენს მათ I დიათეზის III კლასში №6 პარადიგმად, როგორც პრევერბიან, ასევე, უპრევერბო ფორმებში: ბრდღვნის – დავბრდღვენი; იხსნის – მოვიხსენი, დავიხსენი; სკვნის – გავსკვენი; უძღვნის – ვუძღვენი; ფრცქვნის – გავფრცქვენი; ფხვნის – და-ვ-ფხვენი; ქმნის – შევქმენი; ცრის – გავცერი; ქნის – გავქენი; წვრთნის – გავწვრთენი; ჭრის – დავჭერი; ხრწნის – გავხრწენი; ხსნის – გავხსენი; ყველა ზმნის სუბიექტი მოთხრობით ბრუნვაშია და ამავე დროს, უნდა გვახსოვდეს, ასეთი ზმნები რელატიური აგებულებისაა და გარდამავალია.

ყველაზე მარტივი დასამახსოვრებელი გახლავთ წყვეტილის III პირის მრავლობითი რიცხვის ფორმა, რომელიც –ეს სუფიქსით გამოიხატება. საუბრისას ან წერისას ასეთ ფორმასთან შეწყობილი სუბიექტი აუცილებლად მოთხრობითში

უნდა წარმოვადგინოთ: კაც-ებ-მა ააშენ-ეს, გალექ-ეს, მოიყვან-ეს, ააშენ-ეს, აღადგინ-ეს და ა. შ.

ხაზგასმით უნდა ავუხსნათ მოსწავლეს, რომ მხოლოდ მოთხრობით ბრუნვაში დასმული სუბიექტი აღინიშნება – ეს სუფიქსით.

ჩვენ მიერ ჩამოყალიბებული მოსაზრებების უკეთესად შეთვისებისათვის საჭიროა პრაქტიკული სამუშაო-დავალებების შესრულება. კერძოდ, მოსწავლეს (მოსწავლეებს) მხატვრულ ტექსტებში უნდა მოვაძებნინოთ ზმნები, რომლის სუბიექტი მოთხრობით ბრუნვას საჭიროებს.; ამოვაწერინოთ, ხმამაღლა წავიკითხოთ სმენითი მესხიერებისათვის. მივცეთ, ასევე, ჩვენ მიერ შედგენილი სავარჯიშოები, სადაც წერტილებით იქნება აღნიშნული სუბიექტი-ქვემდებარე სხვადასხვა მწკრივით გამოხატულ შემასმენელთან, ან პირიქით. მაგალითად:

სავარჯიშო №1. წერტილების ადგილას ჩასვით შესაბამისი ფორმის მეტყველების ნაწილები: სათანადო ბრუნვაში.

1. ... (არჩილი) შეხედა კესო;
2. (ქორი) ... წიწილა წაიღო.
3. პატარა ქეთო ... (ლეკი) მოიტაცეს.
4. ... (ინჟინერი) თანამედროვე პროექტი წარმოადგინა.
5. ... (ბებო) შვილიშვილებს ტკბილი ჩურჩხელები გაუკეთა.

სავარჯიშო №2. წერტილების ადგილას ჩასვით ზმნა შესაბამისი მწკრივის ფორმით:

1. არწივმა ბუდე მაღალი კლდის შუაგულში ... (გაშენება)
2. ნაცნობმა ხმამ დაჭრილს იმედი ... (ჩასახვა)
3. ელიზბარმა თოფს ფაღია ... (გამოცვალა)
4. განთიადმა ფრთები ნელა ... (შლა)
5. ტყეში უცბათ ჩამოწოლილმა სიბნელემ პატარა ბიჭები ... (დაფრთხოვა)
6. მოხიბულმა ლელამ სტუმარს თვალი ვერ ... (მოშორება)

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ერგატიული კონსტრუქციის ზმნებია ასევე, ავტოტივები ანუ მედიოაქტიური (საშუალოქმედებითი) გვარის ზმნებიც, რომლებიც II სერიის წყვეტილში მოითხოვენ და დგანან კიდევ მოთხრობით ბრუნვაში. სუბიექტური პირების ბრუნვების მიხედვით გვანან აქტიური ზმნების სუბიექტებს. ასეთი ზმნებია: დუმს, დულს, ქუხს, თოვს, ყვფს,

ჩქევს, კბენს (ის მას), ბწკენს, კვნესის, მღერის, ყვავის, ყივის, ყმუის, ჩივის, ჩხავის, ჭივის, ჭყივის, ხავის, ჯღავის, ბღავის, ბზუის, ქრის,, ბლუის, ხტის, კნავის, ბობღავს, ბორგავს, გმინავს, კრუხავს, როკავს, სუნთქავს (ჩა, ამო) ფრინავს, ტოკავს, ფშინავს, ფეთქავს, ქშინავს, ცურავს, ღელავს; ფუძეგაორკეცებული ზმნები: ბაბანებს, ძიგძიგებს, ბარბაცებს, ბუტბუტებს, გუგუნებს, კისკისებს, ჟიგჟიგებს, რახრახებს, ტანტალებს, ფრიალებს, ტრიალებს, ბრზიალებს, იღვიძებს, იძინებს, ახველებს, აჯავრებს.

ლბ: ამხანაგობს, ამაყობს, ამპარტავნობს, ავადმყოფობს, ბავშვობს, ბადრაგობს, ბაქიაობს, ნაზობს, ვარჯიშობს.

მთხრობითი ბრუნვის სწორად ხმარებისათვის დიდ როლს თამაშობს ავტოტივების ზმნების სტრუქტურისა და კონსტრუქციის ცნობა და ცოდნაც, ამისთვის საჭიროა მოსწავლეს დასაზეპირებლად მიეცეთ ისინი დიდი რაოდენობით. ეს სამუშაო კარგად მოქმედებს მათი ლექსიკური მარაგის გამდიდრებისა და ცოდნის არეალის გაფართოებაზე.

როდესაც მოსწავლე სერიებსა და მწკრივებს შეისწავლის, ერთხელ კიდევ შევახსენებთ გარდამავალი ზმნის სუბიექტურ და ობიექტურ პირთა ბრუნვებს უკვე არა მხოლოდ დროების მიხედვით, არამედ სერიებისა და მწკრივების მიხედვით, პარალელს გავაველებთ ავტოტივებთანაც.

გარდამავალი ზმნა (ორპირიანი – სამპირიანი)

ორპირიანი:

სამპირიანი:

ბრუნვაცვალებადი სუბიექტი

ბრუნვაცვალებადი ობიექტი

I სერია – სახელობითი

I სერია – მიცემითი

II სერია – მთხრობითი

II სერია – სახელობითი

III სერია – მიცემითი

III სერია – სახელობითი

ბრუნვაუცვლელი ირიბი ობიექტი

I სერია – მიცემითი

II სერია – მიცემითი

III სერია – მიცემითი

მელიაქტიური ზმნა (ავტოტივი)

ორპირიანი:

ბრუნვაცვალებადი სუბიექტი

ბრუნვაუცვლელი ირიბი ობიექტი

I სერია – სახელობითი

I სერია – მიცემითი

II სერია – მოთხრობითი
III სერია – მიცემითი

II სერია – მიცემითი
III სერია – მიცემითი

გამოყენებული ლიტერატურა:

გოგოლაშვილი, 2010 - გოგოლაშვილი გ., ქართული ზმნა, თბ., 2010.

მელიქიშვილი, 2002 - მელიქიშვილი დ., ქართული ზმნის უღლილებების სისტემა, თბ., 2002.

მელიქიშვილი, 2014 - მელიქიშვილი დ., ქართული ზმნის უღლილებების სისტემური მორფო-სინტაქსური ანალიზი, თბ., 2014.

შანიძე, 1973 - შანიძე აკ., ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბ., 1973.

ჩიქობავა, 1936 - ჩიქობავა არნ., 1936.